

Wolność w społeczeństwie

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, dostępny w internecie:
<http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/2.htm>.

Wolność w społeczeństwie

Statua Wolności w Nowym Jorku.

Źródło: domena publiczna.

Wyobraź sobie świat, w którym wszyscy zgadzają się ze wszystkimi: nie ma konfliktów, nie powstają spory – ludzie mają wspólne interesy i pragnienia, nikt nie czuje się do niczego zmuszany. W takim świecie wszyscy byliby bezgranicznie wolni i nikt nie ingerowałby w czyjeś życie. Czy to możliwa wizja czy utopia? Co musiałoby się stać, by taki świat powstał? Czy odpowiadałoby ci życie w takim świecie? Czy życie w nim byłoby szczęśliwe?

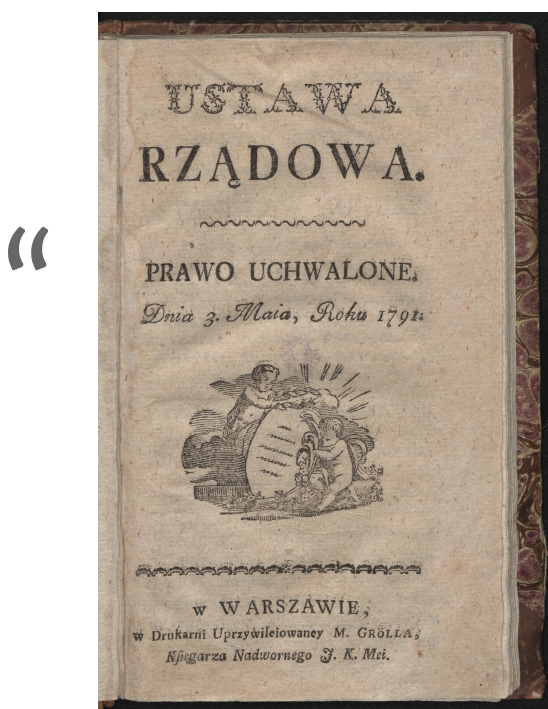
Twoje cele

- Zdefiniujesz negatywne i pozytywne rozumienie wolności.
- Przeanalizujesz konsekwencje różnych założeń ideologicznych.
- Porównasz liberalizm J.S. Milla z innymi koncepcjami filozoficznymi.

Przeczytaj

Demokracja liberalna

Liberalizm, którego jednym z głównych ideologów był John Stuart Mill, stał się bardzo wpływowym systemem politycznym. Żyjemy w państwie, które podobnie jak wiele innych, określane jest mianem **demokracji liberalnej**. Oznacza to taki ustrój, w którym władza jest sprawowana przez obywateli (lub ich reprezentantów), lecz z poszanowaniem wolności jednostek.

Konstytucja 3 Maja była jednym z pierwszych aktów, które gwarantowały swobody obywatelskie.

Źródło: domena publiczna.

Dla przykładu warto podać Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej, która w artykule 31 podkreśla wartość wolności.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

1. Wolność człowieka podlega ochronie prawnej.
2. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.
3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych

wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Źródło: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, dostępny w internecie: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/2.htm>.

W powyższym fragmencie bez trudu można odnaleźć echo rozważań, które prowadził John Stuart Mill. Twierdził on bowiem, że jedynym powodem, który może uzasadnić

ograniczenie wolności – jest wolność innych obywateli.

Demokracja agonistyczna

Niektórzy filozofowie dostrzegają wartość w ścieraniu się poglądów i interesów w systemie demokratycznym. Chantal Mouffe uważa, że konflikt jest wręcz istotą demokracji i dlatego głosi ona pochwałę demokracji opartej na rywalizacji.

Źródło: domena publiczna.

Demokracja oznacza również różnorodność: ludzie nie są bowiem identyczni. Mają różne doświadczenia, potrzeby i cele. Społeczeństwo, w którym żyjemy to zbiorowość różnych jednostek. Ponadto ludzie tworzą różnorakie grupy: polityczne, wyznaniowe, zawodowe, których istotą jest ich odmiennność. Niekiedy to, co różne, może istnieć obok siebie. Częściej jednak różnice poglądów i interesów prowadzą do mniej lub bardziej otwartego **konfliktu**. Na przykład: jeżeli jedna grupa postuluje zwiększenie wpływu religii na życie publiczne, druga zaś zabiega o wolność od religii w życiu publicznym, to trudno, by te dwa poglądy współistniały pokojowo. Inny przykład: związki zawodowe domagają się, żeby kodeks pracy bardziej dbał o pracowników; związki pracodawców z kolei chcą nieograniczania ich działalności i zysku przez kolejne przepisy.

Belgijska filozofka Chantal Mouffe – jak niektórzy inni filozofowie – uważa, że konflikt jest wręcz istotą demokracji. Jej zdaniem, zamiast zacierać istniejące między ludźmi różnice, udawać, że one nie istnieją, lepiej uznać i dowartościować konflikt. Stąd głosi ona pochwałę **demokracji agonistycznej**

– opartej na rywalizacji. Chantal Mouffe twierdzi, że lepiej będzie, jeżeli damy miejsce w przestrzeni publicznej na otwarte wyartykułowanie istniejących między nami różnic, niż jeśli będziemy za wszelką cenę próbować uznać te różnice za nieistotne. Jeśli bowiem tak uczynimy, tj. będziemy ignorować istniejące różnice, to nie sprawimy, że one znikną. Możemy jednak spodziewać się tego, że po jakimś czasie spowodują ostry konflikt. Podstawowym wyzwaniem liberalizmu będzie zatem odpowiednie zarządzanie tym konfliktem. Główna zasada filozofii liberalnej mówi tyle, że jedynym ograniczeniem wolności jest granica wolności drugiego człowieka. Co jednak, gdy tej granicy nie da się ściśle wyznaczyć? Zanim przeanalizujemy konkretne przypadki, zapoznajmy się jeszcze z dwoma zagadnieniami.

Chantal Mouffe jest belgijską filozofką urodzoną w roku 1943. W jej centrum zainteresowania znajduje się filozofia polityczna.

Źródło: domena publiczna.

Wolność pozytywna i negatywna

John Stuart Mill zaproponował uczynienie zasady wolności fundamentalną zasadą kierującą naszym społeczeństwem. Dyskusje filozoficzne polegają jednak na tym, że różnicuje się istniejące pojęcia, zadaje dodatkowe pytania i dokonuje dodatkowych rozróżnień. Taka sytuacja miała też miejsce w przypadku pojęcia wolności. Żyjący w XX wieku filozof Isaiah Berlin stwierdził, że pojęcie wolności ma dwa zupełnie różne znaczenia i sensy: pozytywny i negatywny.

Wolność negatywna to wolność od wszelkiego rodzaju ograniczeń: prawnych lub moralnych. Człowiek jest wolny w tym sensie, jeżeli nikt i nic nie ingeruje w jego życie. Wolność pozytywna to wolność do działania zgodnie ze swoją wolą. Człowiek jest wolny w tym sensie, jeżeli jest panem swojego losu.

To drobne rozróżnienie ma ważne konsekwencje praktyczne. Człowiek może być nieograniczony przez żadne zakazy, ale być zniewolony przez sytuację, w której się znalazł. Na przykład: osobie ubogiej nikt i nic nie zabrania kupna drogiego ubrania, ale taka osoba nie jest w stanie dokonać takiego

zakupu – nie może zrobić wszystkiego, czego by chciała.

Rozróżnienie to, mimo że jest pewnym uproszczeniem, pozwala na przedstawienie różnych podejść do polityki społecznej:

Isaiah Berlin to żyjący w latach 1909 - 1997 brytyjski filozof zajmujący się filozofią polityczną. Pochodził z Łotwy, ale pracował na uniwersytetach brytyjskich i amerykańskich. Uważany jest jednego z najbardziej wpływowych filozofów politycznych XX wieku.
Źródło: domena publiczna.

- liberałowie i libertarianie, jako zwolennicy wolności negatywnej, będą twierdzić, że dla rozwoju człowieka konieczne jest zniesienie wszelkich ograniczeń, będą więc np. postulować możliwie niskie podatki;
- zwolennicy socjaldemokratycznej wizji państwa, którym bliższa byłaby wolność pozytywna, stwierdzą zaś, że zniesienie ograniczeń jest niewystarczające i należy wprowadzić mechanizmy wspierające człowieka w rozwoju; tu przykładem będzie więc aktywna polityka społeczna oparta na zasiłkach.

Słownik

agonistyczny

(gr. *agonistikós* – zapaśniczy) dotyczący walki lub rywalizacji

demokracja

(gr. *δημος*, *demos* – lud; *κράτος*, *kratos* – władza; dosłownie – rządy ludu, ludowładztwo) ustrój polityczny, w którym władza sprawowana jest przez ogół obywateli; powstała w starożytności i była zestawiana z arystokracją (władza sprawowana przez grupę ludzi) i monarchią (władza w rękach jednostki)

demokracja agonistyczna

koncepcja demokracji, która akcentuje konieczność otwartego wyartykułowania konfliktów społecznych

demokracja liberalna

rodzaj demokracji, która charakteryzuje się wolnymi wyborami, władzą pełnioną przez wybranych przedstawicieli oraz wartościami liberalnymi, czyli zagwarantowaniem praw jednostkom

konflikt

(łac. *conflictus* – zderzenie) sytuacja, w której mamy niezgodność lub sprzeczność interesów, poglądów lub działań

liberalizm

(łac. *liber* – wolny) doktryna polityczna, według której podstawą ustroju państwowego powinna być indywidualna wolność jednostki

Schemat

Rodzaje konfliktów

Z konfliktem mamy do czynienia wtedy, gdy zachodzi niezgodność (interesów, poglądów), która prowadzić może do przemocy. Konflikt oznacza nie tylko istnienie różnicy, lecz sytuację, gdy działanie jednej ze stron narusza interesy drugiej strony.

Polecenie 1

Poniżej znajduje się schemat autorstwa Christophera W. Moore'a, przedstawiający rodzaje konfliktów. Zapoznaj się z rysunkiem, a następnie spróbuj wymienić przykłady różnych konfliktów, które zdarzają się w twojej klasie.

Przykłady konfliktów w twojej klasie

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Spróbuj zaproponować rozwiązania podanych przez siebie konfliktów, zgodne z zasadami demokracji.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Które sformułowanie prawidłowo określa demokrację liberalną?

- ☐ Jest to ustrój, w którym mniejszość podporządkowuje się większości.
- ☐ Jest to ustrój, w którym wszystko wolno.
- ☐ Jest to ustrój, w którym rządzi rada liberałów.
- ☐ Jest to ustrój, w którym nie ma niewoli.
- ☐ Jest to ustrój, w którym władzę sprawują reprezentanci większości z poszanowaniem praw mniejszości.

Ćwiczenie 2

Przypomnij sobie rozróżnienie na wolność pozytywną i negatywną, a następnie oznacz podane przykłady zgodnie z tym, w jaką koncepcję się wpisują.

	Wolność pozytywna	Wolność negatywna
Prawo do aborcji	☐	☐
Zasiłek dla bezrobotnych	☐	☐
Dofinansowanie na otwarcie nowego biznesu	☐	☐
Darmowe kursy języka angielskiego	☐	☐
Niskie podatki	☐	☐

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj rodzaje konfliktów, zgodnie z systematyką Moore'a, do ich przykładów.

konflikt relacji

Jan zdenerwował się, bo miał starą wersję projektu inwestycji.

konflikt strukturalny

Michał nieustannie podważał decyzje swojej szefowej.

konflikt wartości

Ania nie może dogadać się z Asią, gdyż ona jest katoliczką, a jej koleżanka nie.

konflikt interesów

Tomek i Jarek nie lubią się.

konflikt danych

Sąsiedzi pokłócili się o głośne słuchanie muzyki w bloku.

Ćwiczenie 4

Przypomnij sobie koncepcje demokracji agonistycznej, a następnie zaznacz te zdania, które mógłby wypowiedzieć przeciwnik takiego podejścia:

☐ Wcale nie różnimy się tak bardzo.

☐ Nie powinniśmy ukrywać istniejących między nami różnic.

☐ Spokój społeczny jest najważniejszy.

☐ Konflikt jest rzeczą naturalną.

☐ Konflikt jest rzeczą niepotrzebną.

Ćwiczenie 5

Przeczytaj fragment wywiadu z Chantal Mouffe, a następnie zaznacz te poglądy, które według Mouffe podważane są przez obywateli.

- ☐ Należy odrzucić idee liberalne.
- ☐ Obywatele buntują się przeciwko demokracji.
- ☐ Prawa człowieka są ważne dla współczesnej demokracji.
- ☐ W dojrzałych społeczeństwach różnica polityczna znika.
- ☐ Władza ludu nie jest już możliwa.

Źródło: Chantal Mouffe, rozmowę przeprowadził Jacek Żakowski, *Demokracja wymaga różnicy*, *Tygodnik "Polityka"*, [online]
<https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/183570,1,demokracja-wymaga-roznicy.read>, dostępny w internecie:
<https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/183570,1,demokracja-wymaga-roznicy.read>.

Ćwiczenie 6

Wolność słowa, czyli prawo do publicznego wyrażania własnych poglądów, jest jedną z kluczowych zasad liberalizmu. Zjawiskiem współczesnym jest jednak *fake news*, czyli fałszywa wiadomość rozpowszechniana celowo, by wprowadzić odbiorcę w błąd. Powszechność tego zjawiska sprawia, że niektórzy dziennikarze uważają, że należy ograniczyć wolność słowa, gdyż jest ona nadużywana i niszczy tym samym podstawy liberalnej demokracji.

Zaproponuj rozwiązanie, które z jednej strony ograniczy rozpowszechnianie fałszywych informacji, z drugiej zaś nie będzie sprzeczne z liberalną zasadą wolności słowa.

Ćwiczenie 7

Brytyjska telewizja BBC postanowiła jesienią 2018 roku zmienić nieco zasady przygotowywanych programów. Do tej pory przestrzegali zasady bezstronności – rolą telewizji publicznej jest pokazanie całego spektrum poglądów istniejących w społeczeństwie. W imię tej zasady do programów telewizyjnych byli zapraszani przykładowo zarówno eksperci badający zmiany klimatu, jak i osoby, które kwestionują, że takie zmiany w ogóle zachodzą. Od tamtej pory BBC zmienił jednak praktykę i uznał za bezcelowe zapraszanie wyznawców absurdalnych poglądów – nawet jeżeli są one popularne w społeczeństwie. Ważniejsze jest przedstawianie rzeczowej wiedzy.

Oceń decyzję brytyjskiego nadawcy, odwołując się do rozważań podejmowanych w niniejszym materiale.

Ćwiczenie 8

Jedną ze współczesnych kontrowersji, dotyczącą nie tylko społeczeństwa polskiego, jest sprawa szczepień ochronnych dzieci przeciwko chorobom zakaźnym. Czy szczepienia takie powinny być obowiązkowe? Dlaczego? Przeanalizuj to pytanie i przedstaw argumenty za lub przeciw, odwołując się do koncepcji wolności pozytywnej i negatywnej.

Dla nauczyciela

Autor scenariusza: Tadeusz Mincer

Przedmiot: Filozofia

Temat zajęć: Konflikty i wolność

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

8. John Stuart Mill. Uczeń:

2) omawia dziedziny ludzkiej wolności: wolność przekonań, wolność postępowania, wolność zrzeszania;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- argumentuje na rzecz obrony danego stanowiska;
- ocenia zasadność danej argumentacji;
- analizuje różne aspekty konfliktów społecznych;
- uzasadnia swoje stanowisko, odwołując się do poglądów Johna Stuarta Milla.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody nauczania:

- wykład informacyjny;
- analiza przypadku;
- dyskusja moderowana;
- metoda „latające plakaty”;

- prezentacja.

Formy zajęć:

- praca w grupach.

Środki dydaktyczne:

- plakaty;
- prezentacja.

Materiały pomocnicze:

- duże arkusze papieru;
- markery;
- komputer z projektorem multimedialnym.

Przebieg lekcji

Faza wprowadzająca

1. Nauczyciel przypomina (lub wprowadza – jeżeli nie była omawiana wcześniej) najważniejszą zasadę filozofii liberalnej, tj. zasadę wolności.
2. Nauczyciel przypomina, że na gruncie filozofii Johna Stuarta Milla wolność człowieka może być ograniczona jedynie wolnością innych.
3. Nauczyciel stawia pytanie o to, co zrobić, kiedy dochodzi do konfliktu – tj. sytuacji, w której mamy niezgodność dwóch równoważnych, konkurujących interesów lub przekonań. Problem ten można zapisać w formie pytania: „Co jeśli moja wolność kłóci się z wolnością drugiej osoby?”
4. Nauczyciel zachęca uczniów do podania przykładów takiej sytuacji.

Faza realizacyjna

1. W dalszej części zajęć uczniowie będą zajmować się analizą wybranego konfliktu z wykorzystaniem „koła konfliktu” Christophera W. Moore’a. Graficzne przedstawienie koła znajduje się w schemacie interaktywnym.
2. Konflikt, który uczniowie mają analizować, powinien być dostosowany do ich poziomu oraz zainteresowań. Może to być zagadnienie, które wymienili w pierwszej fazie zajęć lub jedno z poniższych:
 - Przeciwnicy przymusowych szczepień ochronnych kontra zwolennicy powszechnego obowiązku szczepienia;
 - Zwolennicy umieszczenia symboli religijnych w szkole kontra zwolennicy neutralności światopoglądowej szkoły;
 - Zwolennicy wprowadzenia zakazu wjazdu samochodów osobowych do centrum kontra kierowcy sprzeciwiający się takim regulacjom.

3. Przed rozpoczęciem pracy nauczyciel przeprowadza głosowanie mające na celu sprawdzenie, która strona konfliktu ma większe poparcie.
4. Uczniowie pracują, korzystając z metody „latających plakatów”. W tym celu nauczyciel dzieli grupę na pięć możliwie równych części. Każda z grup pracuje nad jednym plakatem będącym analizą danego konfliktu perspektyw zaproponowanych przez Moore’a. Każda grupa pracuje nad danym zagadnieniem przez około cztery minuty. Po tym czasie następuje przekazanie plakatów do kolejnej grupy do czasu aż plakaty wrócą do swoich pierwotnych grup. Rolą uczniów jest przeanalizowanie danego konfliktu w taki sposób, by dotrzeć do jego sedna i wypisać listę faktycznych różnic, które występują między poszczególnymi stronami.
5. Nauczyciel wyjaśnia uczniom zasady pracy, a następnie rozdaje plakaty. W trakcie pracy uczniów należy pilnować czasu oraz na bieżąco wyjaśniać uczniom wszelkie niejasności.
6. Plakaty powinny mieć następujące tytuły:
 - konflikt danych – strony konfliktów mają różne lub błędne informacje na temat zaistniałej sytuacji,
 - konflikt interesów – strony konfliktu mają różne potrzeby,
 - konflikt strukturalny – strony konfliktu mają różną pozycję w grupie,
 - konflikt relacji – strony konfliktu mają wobec siebie negatywne emocje,
 - konflikt wartości – strony konfliktu mają odmienne światopoglądy.

Faza podsumowująca

1. Celem podsumowania jest odpowiedź na pytanie, czy głębsza analiza danego konfliktu pozwala na jednoznaczne stwierdzenie, które rozwiązanie jest akceptowalne na gruncie filozofii liberalnej.
2. Plakaty, nad którymi pracowali uczniowie, zostają przymocowane do tablicy, a następnie wspólnie odczytane.
3. Nauczyciel ponownie prosi uczniów o zagłosowanie, która strona konfliktu jest im bliższa. Wspólnie z uczniami zastanawia się, czy praca w grupach zmieniła ich stosunek do danego konfliktu i w jaki sposób.
4. Nauczyciel przekazuje uczniom informację o zadaniu domowym.

Praca domowa:

Zadaniem uczniów jest pisemna odpowiedź na pytanie, czy możliwy jest świat, w którym nie ma konfliktów i czy byłby to świat, w którym chcieliby żyć.

Materiały dodatkowe:

1. Berlin Isaiah, *Cztery eseje o wolności*, Poznań 2000.
2. Mouffe Chantal, *Agonistyka. Polityczne myślenie o świecie*, Warszawa 2015.
3. Mouffe Chantal, *Paradoks demokracji*, Wrocław 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Schemat można wykorzystać podczas zajęć dotyczących rozwiązywania konfliktów oraz mediacji.